

Millî Birlik Komitesi Dönemi Basın Rejimi

The Press Regime of National Unity Committee Period

Ayşe Elif Emre Kaya, Doç. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İletişim Fakültesi, E-posta: elifemrekaya@gmail.com
Zakir Avşar, Prof. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İletişim Fakültesi, E-posta: zakiravsar@gmail.com

Anahtar Kelimeler:

Millî Birlik Komitesi,
Basın Rejimi,
Demokrat Parti,
Basın,
212 Sayılı Basın
Kanunu.

Öz

Bir yönetimin basın rejimi, onun demokrasiyi algılama biçimine dair önemli ipuçları sunar. Basına ilişkin yürütülen politikalar, o iktidarların demokratik yapı içindeki duruşlarını gösterir. 27 Mayıs askeri müdahalesi de, böylesi bir süreç işaret eder. Kendisinden önce yönetimde olan Demokrat Parti'nin yürüttüğü basın rejiminden dersler çıkararak Millî Birlik Komitesi yönetimi, bu alana yönelik düzenleyici bir politika gütmüş, geçmiş dönemin yıpranmış yönlerini tamir etmeye ve benzer hatalara gidilmemesi için köklü kalıcı politikalar oluşturmaya çalışmıştır. Yine de Millî Birlik Komitesi yönetiminin basına yönelik bu olumlu tavrı, kendi yönetsel işleyişini aksatma hallerinde, basının çeşitli yöntemlerle kontrol edilmesine engel olamamış, ağır tablolar yaratmamaya ya da kalıcı bir politikaya dönüştürmemeye gayret edilerek de olsa, bir denetim kurulmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmada, Millî Birlik Komitesi yönetiminin iktidara gelişinden 15 Ekim 1961 seçimleri sonrasında kurulacak olan koalisyonlar dönemine kadar geçen süreç ele alınmaktadır. Bu dönemde yönetimin nasıl bir basın politikası yürüttüğü konu edinilmiştir. Betimleyici nitelikte olan bu çalışmada, Millî Birlik Komitesi döneminde yürütülen politikalara ilişkin farklı bakış açıları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu anlayış doğrultusunda gerçekleştirilen çalışmada görülmüştür ki, Millî Birlik Komitesi basın özgürlüğünün yerleşmesi konusunda ilerici adımlar atmış ve gazeteciliğin bir mesleğe dönüşmesi için ciddi çabalar sergilemiştir. Zaman zaman basın organları ile karşı karşıya gelirse dahi, bunların döneme etki edeceği derecede, ciddi yaptırımlara dönüştürülmemesine gayret edilmiştir.

Keywords:

National Unity
Committee,
Press Regime,
Democrat Party,
Press,
Press Law Number
212.

Abstract

The press regime of a country provides important clues about the outlook on the democracy. Implemented policies relating to the press prepares the ground for the legitimacy of that power. May 27 military interventional refers to a process such like this. The former ruling party Democrat Party's repressive regime to the press showed an experience that how results could be generate and it is observed by The National Unity Committee and until the coalitions period they conducted a regulatory policy for the press. In particular, they tried to create rooted and permanent policies to avoid similar mistakes and they also tried to fix the wrongsides. Nevertheless, the positive attitude to the press of the administration could not prevent the the various control methods in which the press disrupted the fluence of their administrative functions, they efforted not to create a heavy table or not to convert a permanent policy but even so they tried to make an audit.

In this study, it is discussed the period of National Unity Committee which is ended with the coalition period that is formed by the 15th October 1961 elections. It has been subjected that how a press policy was conducted by the governance. In this descriptive study, we tried to put forth the different perspectives to the execution policy. It was seen in the study which was formed by this understanding, The National Union Committee has taken progressive steps on the settlement of the press freedom and they showed serious efforts to transform the profession of journalism. From time to time they are faced with the press organs, but they tried not to convert the set serious sanctions which could be affect the period

Giriş

Demokrat Parti (DP) döneminin 27 Mayıs 1960 askeri müdahalesi ile son bulmasıyla birlikte başlayan Milli Birlik Komitesi (MBK) döneminde; öncelikli olarak geçmiş dönemin en çok eleştirildiği konular olan anayasal hak ve özgürlükler üzerinde yoğunlaşmıştır. Yeni anayasanın hazırlanması sürecine de bu düşünce hakim olmuş, 1961 Anayasası bu niyetlerle oluşturulmuştur. Yeni anayasada özel olarak basına ilişkin de bir çerçeve çizilmeye çalışılmıştır. 1961 Anayasası ile basın hak ve özgürlükleri teminat altına alınmaya çalışılmasına, 1950-1960 yılları arasında basın özgürlüğü alanında büyük bir mücadele verilmiş olması ve dönemin basının yönetim değişikliğine destek vermesi büyük oranda etki etmiştir. Yönetimin basına yönelik politikaları, yalnızca anayasa ile sınırlı kalmamış, çıkarılan 212 sayılı Kanun, Basın İlan Kurumu'nun oluşturulmasına ilişkin kanun, Basın Ahlak Yasası gibi yasalarla da, basın alanının düzenlenmesine ilişkin önemli adımlar atılmıştır. Bu yasalarla gazeteciliğin bir meslek olarak gelişmesi ve basın çalışanlarının haklarına kavuşturulması konusunda, sermaye sahiplerinin karşı çıkmalarına rağmen, kararlı bir tutum sergilenmiştir.

MBK'nin basına yönelik politikaları genel olarak "olumlu" bir algı yaratsa da, geçmiş dönemdeki deneyimler göz önüne alındığında, basın rejimine ilişkin olarak daha ayrıntılı bir yaklaşım sergilenmesinin ve farklı noktaların dikkate alınarak döneme bakılmasının gerekli olduğu düşünülmektedir. Örneğin, DP iktidarı 5680 ve 5953 sayılı basın kanunlarıyla basın mesleğine, demokratik haklar kazandırmış olmakla birlikte, DP'nin iktidarının ilk aylarından itibaren yürüttüğü politikaların detaylarında bambaşka niyetler taşıdığı izleri tespit edilmiştir¹. Bu nedenlerle MBK'nin yürüttüğü basın politikaları ayrıntılı bir biçimde incelenmiş ve farklı açılardan değerlendirilmiştir. Çalışma, 15 Ekim 1961 seçimleri sonrasında kurulan koalisyonlar dönemine kadar sınırlandırılmış olup, daha sonraki süreç kapsama alınmamıştır. Betimleyici olan bu çalışmada döneme ilişkin bilinen genel bilgilerin haricinde, basın tarihine ışık tutacak farklı noktalar ortaya konulmak istenmiş, bu yönüyle çalışma; hem basın tarihine, hem de siyasi tarih alanına katkıda bulunmayı amaçlamıştır.

Milli Birlik Komitesi Döneminde Basın Rejimi

On yıllık DP iktidarı döneminin özellikle son yılları basın açısından oldukça zorlu geçmiştir. İktidar basını sürekli olarak baskı altında tutmak istemiş, gazeteciler de çeşitli direnme yöntemleri geliştirerek bu yıldırılara karşı koymaya çalışmışlardır. Nihayet MBK adı verilen cunta grubunu oluşturan 38 subayın Kara Kuvvetleri Komutanı Korgeneral Cemal Gürsel'in başkanlığında 27 Mayıs sabahı yönetime el koyması (Topuz, 2003: 227) ile tüm ülke için olduğu gibi basın da yeni bir sürece girmiştir². 27 Mayıs Hareketi'nden sonra MBK üyelerinin hemen hepsi verdikleri demeçlerde bu

1 Bkz. Emre Kaya, 2010.

2 Askerin yönetime el koyması ile başlayan süreci Akşin şu şekilde tanımlar: "... 27 Mayıs hareketi darbedir ama aynı zamanda devrimdir. Türkiye'de Atatürk ve İnönü'nün kurmuş oldukları demokrasi temellerini genişletip pekiştirmiştir. Sosyal devlet anlayışını, toplu sözleşme ve grev hakkını, çoğulcu anlayışı, Anayasa Mahkemesi, Yüksek Hakimler Kurulu, Devlet Planlama Teşkilatı, Türkiye Radyo Televizyon Kurumu, Cumhuriyet Senatosu gibi kurumları getirdi. Anayasa Mahkemesi yasama organında çoğunluğun keyfine göre uluorta yapılmış yasalara yapılırsa bile uygulanmasına büyük engel getirmiştir" (1998: 245).

eylem için esin ve fikirleri³ Türk basınından aldıklarını açıklamış (Koloğlu, 1992: 77) böylelikle basına verdikleri değere işaret etmişlerdir. İnuğur, MBK'nin daha ilk günden itibaren basının büyük desteğini gördüğünü⁴ ve on yıllık DP döneminde ve özellikle 27 Mayıs öncesindeki günlerde en çok sıkıntı çeken basının sorunlarını çözümlenmeyi en önemli iş olarak benimsediğini ve özellikle basın ile ilgili kanunların değiştirilmesi işini ele aldığını belirtmiştir (1992: 367). Aynı şekilde Hıfzı Topuz da komitenin basından büyük destek gördüğünü⁵, önemli ve ivedi işlerden sonra hemen basın sorunlarının ele alındığını belirtmiştir (2003: 228)⁶. Komitenin bu iyi niyetli duruşu⁷, basını daha da cesaretlendirmiştir. DP döneminde çıkarılan basın özgürlüğünü yok eden hükümlerin ortadan kaldırılması için tüm gazeteler tarafından ortak bir kampanya başlatılmış ve gerekli ortam hazırlanmıştır (İnuğur, 1992: 367).

İktidarın basın politikalarını ayrıntılı bir biçimde incelemeyen evvel, dönemin basınına genel olarak baktığımızda, Uluslararası Basın Örgütü'nün raportörlerinin o yıllarda kaleme aldığı bir rapor karşımıza çıkmaktadır. Buna göre, 30 milyon kişiden oluşan ve bu kimselerin % 60'sının okuma yazma bilmediği Türkiye'de, 400 günlük gazete vardır, bu gazetelerin tiraj toplamı 1.5 milyon kadardır. Bu 400 gazetenin de ancak 50'si modern anlayışa göre, gazete vasfı taşımakta olup, bunlardan 24'ü İstanbul'da, 12'si ise Ankara'da yayınlanmaktadır ve dört veya beş günlük gazete ile iki veya üç derginin tirajı 100.000'in üstünde seyretmektedir. En yüksek baskı sayısı 350.000 ile apolitik bir haber gazetesi olarak nitelendirilmiş olan Hürriyet Gazetesi'ne aittir (Pollak ve Reverdin Raporu, 2009: 187). Raporda bunun dışında, gazete makinelerinin zayıflığından ve gazetelerin mali durumlarının kötülüğünden bahsedilmekte, gazete dağıtımının ise, sokak satıcılarınca yapıldığı bu nedenle de fazla masraflı olmadığı ve satışların ise 25 kuruş olduğundan söz edilmektedir (Pollak ve Reverdin Raporu, 2009: 187-188).

İstanbul Gazeteciler Sendikası ise, 15 Haziran'da yayınladığı bir bildiriye, basına ilişkin şu sorunları tespit etmekte ve bunları MBK'ya ve kamuoyuna şu şekilde özetlemekte idi: 1- Fikir İşçileri Yasası'nın Tadili, 2- Resmi İlanlar, 3- Asgari Kadro ve 4- Kağıt Meselesi (Üstün, 2009: 195-196).

MBK ile basın, yolun başında bir uyum sağlamıştır. O günlerde Kabacalı'nın deyişiyle, DP yanlısı gazetelerden bazısı susmuş, bazısı da komiteyi desteklemeye girişmişti. Basının geri kalan kesimi de hareketi büyük bir coşkuyla karşılıyordu (1994:

3 Üstün de, basının Menderes iktidarının devrilme sürecinde eleştirel yayınları ile etkin rol oynadığını ifade etmiştir (2009: 195).

4 Numan Esin, DP'li basın organlarının komitenin içinde onları tutan tarzda yayın yapmaya başladıklarına işaret etmiştir (2005: 117).

5 Medyanın bu desteği Taha Akyol tarafından, "Türkiye'de o dönemde çok utanç verici bir tablo sergilendi", "Medyanın utancı 27 Mayıs darbesine bilhassa alkış tutmuş olmasıdır" şeklinde yorumlanmıştır (Özgentürk, 2008: 30-31).

6 Üstün, gazetelerin 27 Mayıs ve sonraki günlerde Menderes iktidarının kötü yönetimi sonucu TSK'nin memleket menfaatleri için yönetimi ele almak zorunda bırakıldığı fikrini işleyerek, bu konuda abartılı bir yayın politikası izlediğine işaret etmiştir (2009: 195).

7 Enver Behnan Şapolyo'nun şu sözleri MBK'nin iyi niyetinden ne anlaşılması gerektiğini ortaya koymaktadır: "Ankara ve İstanbul hapisanelerinde bulunan gazeteciler derhal bırakıldılar. Demokratların Basın Kanunu yürürlükten kaldırıldı. Türk gazeteleri yeniden hürriyete kavuştular. Milli Birlik Komitesi gazetecilere layık olduğu mevkii verdi. Yıllardan beri haksızlıklara uğramış olan gazetecilerin dilekleri dinlendi. Gazeteciliği bir meslek haline sokmak bu sınıfın refahını sağlamak üzere yeni kararlar alındı. O tarihe kadar gazetelerde çalışanlar işverenlere karşı haklarını isteyememişler, birer ecir gibi çalışırlardı" (1969: 272).

276). MBK Başkanı Cemal Gürsel de, 27 Mayıs'tan bir ay kadar sonra, İstanbul, Ankara, İzmir, Samsun ve Adana'dan gelen gazete sahip ve başyazarlarını, Çankaya Köşkü'nde ağırlamış ve toplantıda gazeteciyi “devrimin fedakar, bilinçli öncüsü” olarak niteleyerek, “Biz basının nurundan daimi olarak istifade edeceğiz. Biz matbuatın yolu ve nefesini kesen baskı, tazyik gibi menfur usulleri ebediyen yok edeceğiz” sözleriyle (Üstün, 2009: 196) basının verdiği desteğe karşılık aynı şekilde mukabele etmiştir.

Bu “olumlu” ortamda basına yönelik plan ve programlar tek tek hayata geçirilmeye başlanmıştır. Antidemokratik kanunların tespit edilmesi amacıyla hukukçulardan oluşan bir komisyon kurulmuştur. Hem bu komisyonun raporu, hem de basın özgürlüğünü önemli ölçüde sınırlayan kanunların kaldırılması gereği üzerinde duran yayımlar sonucunda ilk kanun çıkarılmıştır (Kabacalı, 1994: 280). 12 Ekim 1960'da⁸ 94 sayılı kanunla 1954 yılının ilk aylarında çıkarılmış olan Neşir Yoluyla ve Radyoyla İşlenecek Cürümler Hakkındaki 6334 ve 6732 Sayılı Kanunlar iptal edilmiştir (İnuğur, 1992: 367). Kabacalı, kanunun kaldırılma tarihi olarak 13 Ekim'i işaretlemektedir, oysa MBK Genel Kurul Toplantısı tutanaklarına göre; kanun 6 Ekim 1960'da görüşülüp kabul edilmiştir. O gün yapılan oturumda kanunların kaldırılma amacı komisyon sözcüsü İrfan Solmaz tarafından şu sözlerle ifade edilmiştir: “Efendim, 6334 ve 6732 sayılı kanunlar, basına ağır tahditler koyan ve efkârı umumiyenin basın yolu ile yapmakta olduğu murakabeye mâni olan, antidemokratik olduğu yıllardır söylenen kanunlar idi. Zaten bu kanunları 27 Mayıs sabahı yaptığımız tebliğlerle hükümsüz addettiğimizi bildirmiştik. Şöyle ki, 27 Mayıs'da, bu kanun hükümlerine göre mahkûm olanlar serbest bırakılmış ve takibata uğramış olanlar hakkındaki takibat durdurulmuştur. Bu kanunlar 4 aydır tatbik edilmemektedir. Lüzumsuzlukları da meydana çıkmıştır. Bunlar var oldukları halde yok muamelesi gören serap nevinden kanunlardır. Binaenaleyh, bir maddelik bir kanunla bu iki kanunun kaldırılmasını teklif ediyoruz. Şayet basın şahsiyetlere haksız isnadlarda bulunursa Türk Ceza Kanunu'nda bunu tecziye edecek maddeler vardır. Demokrat Parti'nin en fazla itibar ettiği ve dolayısıyla en fazla kendisine hücumla vesile teşkil etmiş olan bu iki kanunun kaldırılması, Hükümetin görüşüne uygun olarak Sosyal İşler Komisyonu'nca da ittifakla kabul edilmiştir. Eski kanunda bulunan maddelerde izzetinefsi sarsacak cekli, caklı gayet geniş hükümler mevcuttur. Biz, demin de dediğim gibi, Hükümetin görüşüne iştirak ettik. Esasen bugünkü basınımız herkesin kusurlarını tenkit edebilecek duruma fiilen gelmiştir. Haysiyetlere tecavüz vâki olduğu takdirde Türk Ceza Kanunu'nda bunları önleyici müeyyideler mevcuttur. Onun için bu kanunun kaldırılmasına karar verdik”. Bu konuşmanın ardından birkaç kişi daha söz almış ve basının ispat hakkı konusunda ki mağduriyetinden bahsedilmiş ve bir an evvel bu durumun da tanınması gerekliliği vurgulanmıştır. Ardından oylamaya geçilmiş ve bahsi geçen iki kanunun kaldırılmasına karar verilmiştir (MBK Genel Kurul Toplantısı, 6 Ekim 1960: 2-4)⁹.

On yıl boyunca farklı kanunlarla eli kolu bağlanmış bir hale getirilen basın, bir nebze olsun rahatlatılmış olsa dahi, halen Basın Kanunu'nda antidemokratik hükümler söz konusudur. Basın bunların da üzerine gidilmesi için, iktidarı uyarıcı yazılar yayınlanmaya devam etmiştir (İnuğur, 1992: 367-368). Bu yazıların da itici etkisiyle

⁸ Kabacalı, kanun tarihi olarak 13 Ekim 1960 tarihini vermiştir (1994: 280).

⁹ Kanunların kaldırılması ile de basın büyük bir korku ve baskıdan kurtulmuştur (Topuz, 2003: 228).

MBK, 29 Kasım 1960 günü 143 sayılı kanunu kabul etmiş, kanun 5 Aralık 1960 günü Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe girmiş ve bu suretle Basın Kanunu’ndaki antidemokratik hükümlerin kaldırılması sağlanmıştır (İnuğur, 1992: 368). Ahmet Yıldız kanunun getirmek istediği değişiklikleri şu şekilde açıklamıştır. Buna göre, ilk değişiklik, gazetelerde çıkan yazıdan o bölümden mesul olan kişinin, sorumlu olması, gazete sahibinin sorumluluğunun olmamasına ilişkindir¹⁰. İkinci değişiklik ise, ağır hapis cezası almış, şeref ve haysiyeti kırıcı suçlar işlemiş ve 5 seneden fazla hapis cezası almış kişilerin mesul müdürlük yapamayacağı hükmüne ilişkindir. Üçüncü değişiklik, devlet memurları ve askerlerin de ilmî ve meslekî olmak şartıyla, mevkute çıkarmaları konusudur. Bu kişilerin en büyük mülki amire başvurmaları yeterli görülmüştür. Dördüncü değişiklik, muhbir ve muhabirlerin yaşlarının 18’e indirilmesidir. Beşinci değişiklik, gazete sahiplerinin cezai mesuliyeti yerine maddi ve mânevi zararların tazmin edilmesi hususunun fikir olarak tasarıya alınmasıdır. Altıncı değişiklik, devlete karşı bir suç işlenmemiş ise, yazanın kimliğinin açıklanması mecburiyeti kaldırılmıştır. Suçun devlete karşı işlenmesi halinde imza açıklanacaktır. Yedinci değişiklik, mesul müdür kendisine haber verilmeden yapılmış bir neşriyat dolayısıyla ve tevsik etmek şartıyla, sorumlu müdür mesul olmamaktadır. Sekizinci değişiklik, aynı sayfada, aynı puntolarla, aynı şekilde, tekzip veya cevabı yazmaya ilişkindir. Dokuzuncu değişiklik, bir toplantıya ilişkin haber verenlerin sır ifşa etmediği müddetçe mesul tutulmamasıdır. Onuncu değişiklik, gazete kapatmanın ve gazeteci hapseden bu kanunda yeri olmaması yönündedir. Ceza Kanunu’nun 142 ve 163’üncü maddelerindeki suçlar karşısında gazete kapatılmaması esas alınmıştır. Gazete kapatmak yerine, suçu işleyenlere ceza verilmesi şıkki tercih edilmiştir (MBK Genel Kurul Toplantısı, 29 Kasım 1960: 3-4).

Toplantıda Yıldız’a, kanun değişikliklerine ilişkin basından görüş alınıp alınmadığı da sorulmuş bunun üzerine o da şu açıklamayı yapmıştır: “...Tasarı Hükümetten geldi, Sosyal İşler Komisyonu’nda görüşüldü; burada karar verdik. Basın formu yapıldı. Ufak tefek değişiklikler olmuştur tabii... Heyeti umumiyesi itibariyle ilim heyetinin görüşlerine uygundur. Fakat ufak tefek değişiklikler vardır. Basınla tam anlaşma halindeyiz efendim” (MBK Genel Kurul Toplantısı, 29 Kasım 1960: 4). Aynı oturumun devamında, benzer bir diğer soru üzerine de Yıldız şu bilgiyi paylaşmıştır: “Bu arada, yapılan bir toplantıda, Falih Rıfkı Atay, Nadir Nadi, Safa Kılıçoğlu, Karaca, aramıza buyurun gelin dediler. Ve Gazeteciler Cemiyeti’nde; “Bu ve ilân reklâm kurumu hakkındaki kanunlara hiçbir diyeceğimiz yok, bunlar ikisi de demokratik birer kanundur” diye ifade ettiler. Fakat, diğer kanun için muvafakatleri olmadığını söylediler. “Hattâ, sahipler hakkında konacak hükümleri artırmak gerekir” dediler” (29 Kasım 1960:5).

Basın mensuplarının da onayı alınarak çıkartılmaya çalışıldığı bu sözlerle ortaya konan kanunlar, ardı ardına gelmeye devam eder. DP iktidarı döneminde oldukça önemli tartışmalara yol açmış hatta hükümetin kendi bünyesinde bir muhalefetle karşılaşmış olan “basına ispat hakkı tanınması” meselesi aynı gün çözüme kavuşturulmuştur. Yazdığı bir yazıdaki suçlamaları ispat edebilecek durumda olan bir gazetecinin bu hak tanınmadığı için hapse atılması (Topuz, 2003: 228) şeklinde ifade edilen bu durum incelenmiş ve Kanunu’nun 481. maddesi değiştirilerek, basını özellikle kamu hizmeti

10 Tasarıdaki bu madde, yönetimin mülkiyet ilişkileri konusundaki tavrına dair fikir verici olması açısından önem taşımaktadır.

gören her düzeyde görevlinin denetlenmesi yönünden ilgilendirmiş olan ispat hakkı böylelikle tanınmış ve bu hakkın kullanılma koşulları belirlenmiştir (29 Kasım 1960: 27-30; Kabacalı, 1994: 280). İnuğur, kanun değişikliğinin getirilmesinin gazeteciler yönünden değerlendirmiş, bunun oldukça ferahlatıcı ve sevindirici bir olay olduğunu belirtmiştir (1992: 372).

MBK, bütün bu kanuni düzenlemelerin yanı sıra, geçmiş dönemleri göz önüne alarak basınla ilgili oluşabilecek olası sorunları daha kökten çözebilecek çözümler üretmeye çalışmıştır. Topuz'un deyişiyle, Kurucu Meclis eski acı deneylerden ders alarak basın düşmanı hükümetlerden gelecek tehlikeleri önlemeye gayret etmiştir (2003: 233). Bu nedenle de, 1950 basın yasasına DP'nin getirdiği değişiklikler kaldırılmakla yetinilmeyip, anayasa da gerekli güvenceler eklenmiştir (Koloğlu, 1992: 78). Bu doğrultuda, haberleşme hakkının uygulanmasını ve basın özgürlüğünün güvence altına alınmasını sağlamak ve mecliste çoğunluğu temin edecek bir partinin bu özgürlüğü az veya çok zedeleyici ve basını susturmaya yönelik kanunlar çıkarmasını önlemek amacıyla 1961 Anayasası'nın¹¹ 22 ve 27. maddelerinde basın hak ve özgürlükleriyle ilgili hususlar sıralanmış ve dokunulmazlıkları belirtilmiştir. Buna göre;

- a- Basın hürdür sansür edilemez.
- b- Yayın yasağı konamaz.
- c- Gazete ve dergilerin toplatılmayacağı hükmü getirilmiş bulunmaktadır.
- d- Gazete ve dergiler kapatılmaz.
- e- Gazete ve dergi çıkartmak için önceden izin alınmaz, mali teminat gerekmez.
- f- Haber, düşünce ve kanaatlerin yayınlanması engellenemez.
- g- Basımevlerine ve basın araçlarına el konamayacağı hükmü mevcuttur.
- h- Cevap ve düzeltme hakkı ancak kişilerin onuruna dokunulması ve gerçeğe uymayan yayın yapması halinde kullanılabilir.

i-Anayasanın 22. maddesi basının bazı sorumluluklarını da belirtmiş ve bu sorumluluklar dolayısıyla basın özgürlüğünün bazı koşullar altında kanunla sınırlanabileceği vurgulamıştır (İnuğur, 1992: 375-378)¹².

DP döneminde Basın Kanunu'nun ve Ceza Kanunu'ndaki basınla ilgili hükümlerin ağırlaştırılması gazetecilerin çoğuna "hapishane" yolunu açmış, böylelikle engeller ve baskı yalnızca fikri düzeyde olmaktan çıkmış, fiziksel olarak da ciddi bir problem haline gelmiştir. MBK yönetime el koyduğunda hapiste bulunan gazeteciler söz konusu idi. TBMM'nin bütün hak ve yetkileri geçici Anayasa gereğince MBK'ne verilince, kısa süre içinde hapisteki gazeteciler tahliye olunmuştur (İnuğur, 1992: 368-369; Kabacalı,

¹¹ 1961 Anayasası, insan haklarına dayanan demokratik bir hukuk devleti öngören, temel hak ve özgürlüklerin genişletildiği bir anayasadır (Kabacalı, 1994: 283-284).

¹² Bu eklenen maddelerle basın rejiminin geldiği nokta öylesine özgür ve sağlam idi ki, ileride "Türk toplumu için özgürlüklerin bir lüks ve çağdaş demokratik anayasal sistemin fazla geniş olduğu gerekçesiyle" müdahale edilip sınırlandırılacaktı (Koloğlu, 1992: 78).

1994: 276). Basına yönelik bu girişimlerinin basını özgürleştirme ve geliştirme temelli olduğu apaçıktır. Bununla beraber, on yıldır fikir ve yazma serbestisi konusunda sürekli kontrollü olma gereğinde olan basın, yeni yönetimin sağladığı bu zeminde özellikle de eski iktidarı hedef alan “sorumluluktan uzak” yayınlara girişmiştir. Bu noktada örnek vermek gerekirse, basında eski iktidara karşı ağır hücumlar başlamış, birkaç gazete dışında basının büyük çoğunluğu DP’ye saldırıda birbirleriyle adeta yarışır hale gelmişlerdi (Burçak, 1997: 9-10)¹³. İşte, bu sınırsız özgürlük halinin basına zarar vereceği, bu nedenle de “kanun yoluyla sınırlanmasına lüzum kalmayacak şekilde bir denetime” kavuşturulması gereğinin doğduğu ve bunun sonucunda da basının kendi kendini kontrollü müessesesi oluşturulduğu ifade edilmiştir (İnuğur, 1992: 368-369).

Bu düşünce doğrultusunda, Basın Ahlak Yasası hazırlamak üzere bir komite oluşturulmuştur. İsveçli gazeteci Allen Hernelius’un da aralarında bulunduğu gazetecilerden oluşan komisyon, 10 maddelik Ahlak Yasası ve bu yasaya uymayı kabul edenlerin imzaları için bir de taahhütname oluşturmuştur (İnuğur, 1992: 369). Basında sansürün kaldırılışının 52. yıldönümünde, 24 Temmuz 1960 günü Gazeteciler Cemiyeti’nde bir törenle, bu yasaya uymayı kabul eden basın organları taahhütnameyi imzalamışlardır (İnuğur, 1992: 369-370). Enver Behnan Şapolyo, törene bütün gazetecilerin, gazete sahip ve başmuharrirlerinin ve MBK üyelerinin katıldığını, toplantıyı Gazeteciler Cemiyeti Başkanı Burhan Felek’in açtıktan sonra MBK’nden Numan Esin’in ve Ticaret Vekili’nin de konuşma yaptıklarını belirtmiştir (1969: 275). Burada ilginç nokta Esin’in yaptığı konuşmanın gazetecileri tedirgin etmesidir. Esin toplantıda yaptığı konuşmada basının halkla olan ilişkilerini eleştirdiğini, basının halkın sevgilerine ve isteklerine yeterince ulaşmadığını, halkta basınla arasında bir diyalog olmayışından doğan bir güvensizlik bulunduğuna işaret ettiğini vurgulamış, yoksa “cicim ayları” yaşadıkları basınla ilgili bir sıkıntısı olmadığını belirttiğini aktarmış, buna karşın gazete patronlarının ve gazetecilerin konuşmalarını endişe ile izleyip alındıklarına işaret etmiştir (2005: 148-149). Esin konuşma sonrasında da Abdi İpekçi ile aralarında geçen şu diyalogu da aktarmıştır:

“...Toplantıda yaptığım konuşmadan sonra kokteyl sırasında Abdi bana, “Bu girişimimizi nasıl buluyorsun?” diye sordu. “İyi bir başlangıç” dedim. “Gazeteci arkadaşların Basın Ahlak Yasası’na nasıl uyacağını merak ediyorum ve aslına bakarsanız o kadar da umutlu değilim”. Bununla basın içinde bulunduğu seviye düşüklüğüne işaret etmek istemişim. Düşüncemi bu açıklıkla ifade etmek politik bakımdan doğru değildi, ama benim kanaatimce gerçekten de basında yeterli bir düzey oluşmamıştı” (2005: 149).

Aynı gün bu yasayı yürütmekle görevli Basın Şeref Divanı da kurulmuş ve Abdi İpekçi bu divanın Genel Sekreterliği’ne getirilmiştir. Divan, Basın Ahlak Yasası’na aykırı görülen yayınları ya kendi gerekli görmesi halinde, yahut da şikayet üzerine inceliyor, suçlu bulunanlara ise, yaptırım olarak sadece “teşhir” cezası uygulayabiliyordu. Bu

13 Öyle ki, Türk Hukuk Kurumu Başkanı Dr. Muammer Aksoy, 1 Haziran 1960 tarihli *Forum*’da, “En Büyük Tehlike: Yersiz Acıma Hissi” başlıklı uzun bir yazı yayınlamış, Aksoy, yazısının başlığından da anlaşıldığı üzere DP milletvekillerinin acımasızca tasfiye edilmeleri gerektiğini anlatarak, ihtilalcilere DP milletvekillerini tutuklama, yargılama ve ceza verme yollarını göstermiştir (Aktaran Burçak, 1997: 9-10).

nedenle de yayın organları üzerinde “etki” edemiyor, başarısızlığa uğruyordu. Bu durumu ortadan kaldırmak için Basın İlan Kurumu’nun 49. maddesinden yararlanıp, Divana “ilan kesme” yetkisi verildiğinde ise, bu defa da gazeteler Şeref Divanı’na verdikleri ahlak yasasına uyma taahhütlerini geri almışlar ve ayrılma yoluna gitmişlerdir (İnuğur, 1992: 370-371). IPI raporunda, Şeref Divanı’nın gazeteciler tarafından nasıl görüldüğü konu edilmiştir. Buna göre; bazı gazeteci ve yayıncıların Basın Şeref Divanı’nın varlığından memnundurlar hatta otoritesinin artmasını istemekte idirler öyle ki, kendilerini bile hedef tuttuğu zaman kararına saygı duymaktadırlar bununla beraber bazı gazeteciler ise, Divan’ın tarafsız işlemediğinden, müdafaa hakkı tanımadığından, etkili yaptırımlar uygulanmadığından ve resmi ilanlarının kesilmesi tedbirinin ise kötü olduğundan şikayetçilerdir (Pollak ve Reverdin Raporu, 2009: 191).

Gazeteciliğin bir meslek haline dönüşebilmesi için ciddi adımlar atan MBK, basını maddi açıdan zora sokarak ahlaken zayıflatan bu nedenle de özgürlüğü önünde önemli bir sorun teşkil eden resmi ilan dağıtımını konusunda da bir adım atmıştır. Çünkü Koloğlu’nun da belirttiği gibi, “gazetenin maliyeti satış fiyatının üstündedir. Gazete satışa çıkarıldığı anda fiyatının dörtte biri oranında bir ziyan kaydeder. Bu açık, devletin bazı indirimleri ve özel sektörden sağlanan ilanlarla karşılanabiliyordu (1992:79). Bu da ister istemez bir bağımlılık ilişkisi oluştuyordu. Bu nedenle MBK da resmi ilan dağıtımını düzene sokmak amacıyla 2 Ocak 1961 günü 195 sayılı kanunla Basın İlan Kurumu’nun kurulmasını sağlamıştır (MBK Genel Kurul Toplantısı, 2 Ocak 1961: 10-23; İnuğur, 1992: 372-373).

Basın İlan Kurumu Yasası’nda kurumun görevleri şu şekilde belirtiliyordu: Resmi ilanların gazetelerde ve sürekli yayınlarda basılmasına aracı olmak, gazete ve sürekli yayınlara, basın dernekleri ve sendikalarına en çok 5 yıllık kredi açmak; gazetecilere ve basın işçilerine en çok iki yıllık borç vermek, basının makine,kağıt ve mürekkep gibi ihtiyaçlarını sağlamak, çalışamaz durumda olan basın mensuplarına ve ölenlerin ailelerine yardım etmek, sosyal girişimlerde bulunmak. Yasayla bir yandan da Anadolu basınının gelişmesine katkıda bulunmak amaçlanmıştır (Topuz, 2003: 229-230). Bütün bunların dışında esas amacı ise, İnuğur’un deyişiyle (1992:373) “besleme gazeteciliği”ne son vermek yani devlet ilanlarının dağıtımında adaletsizliği ve devletin bazı gazeteleri koruyup kollamasını önlemektir. Basın İlan Kurumu, olumlu karşılanmamış aksine gazete patronları ile yönetimi karşı karşıya getirmiştir. Oysa, 2 Ocak 1961 tarihli MBK Genel Kurul Toplantısı tutanaklarına bakıldığında; 41. maddenin görüşülmesi esnasında Ahmet Yıldız’ın Kadri Kaplan’ın “bu madde hakkında bir toplantı söz konusu idi, gazetecilerin fikirleri ne oldu yönündeki sorusunu şu şekilde cevaplamıştır: “Bir itirazları olmadı buna. Ben, Ahmet Emin’le, Nadir Nadi ile ve diğer büyük gazete sahipleriyle konuştum” (MBK Genel Kurul Toplantısı, 2 Ocak 1961: 18). Bu sözler, yalnızca 41. madde ile sınırlı dahi olsa, burada bir yanlış bilgilendirmenin mi söz konusu olduğunu yoksa gazete sahiplerinin sonradan fikir mi değiştirdiğini düşünmemizi gerekli kılmaktadır.

13 Ocak 1961’de gazete patronları kanununa karşı çıkış gerekçesi olarak, şunu dile getirmişlerdir: “İlan ve Reklam Kurumu Kanunu gelecek siyasi iktidarların niyet ve tutumuna göre basını tam bir köle haline getirmek bu hale razı olmayanları da tasfiye

etmek pekala mümkün olacaktır” (İnuğur, 1992: 373)¹⁴. Uluslararası Basın Enstitüsü’nün (IPI) uzmanlarının hazırladığı raporda da ilan sisteminin işleyişine ilişkin önemli eleştiriler söz konusudur: “... Ticari ilanlar pek bol değildir ve Batı’da olduğu gibi mühim bir rol oynamaz. Hacim mahdut olduğunda bu tip ilanları umumiyetle daha ziyade yüksek tirajlı gazeteler alırlar. Bu yüzden yüksek tiraj için amansız bir mücadele açılmıştır. Yabancı ilanlar Basın İlan Kurumu vasıtası ile gazetelere ulaştırılmaktadır ki, bu bizce idari bakımdan lüzumsuz bir karışıklığa sebebiyet vermekte ve gazetelerin hürriyetini kısımlıdır. En garibi dünyada eşi benzeri olmayan resmi ilan müessesesidir... bazı istisnaların dışında gazetecilerin maddi mevcudiyetleri resmi ilana tabidir. Bu da naşirlerin ve gazetecilerin çelişen bir tutumunu ortaya çıkarmaktadır. Bunlar bir taraftan sistemin kötülüğünü kabul etmekte diğer taraftan resmi ilanların ortadan kaldırılması halinde maddi durumlarının bozulacağından endişe ederek bu sistemin devamını arzulamaktadır” (Pollak ve Reverdin Raporu, 2009: 188). MBK’nin ilan kurumu haricinde basına maddi olarak verdiği diğer bir destek de kağıtlara ilişkindi. Devlet bu dönemde kağıdı, 55 liraya ithal ediyor, dokuz liradan da basına devrediyordu (Koloğlu, 1992: 79)¹⁵. Kağıdın, gazete üzerinde maliyet açısından ciddi bir gider teşkil ettiği göz önüne alındığında, bu desteğin de önemi ortadadır.

Görüldüğü gibi, MBK döneminde mevcut kanunlarda değişiklik yapılmak veya yeni kanunlar çıkarılmak yoluyla basın mesleğindeki işçi-işveren ilişkilerinin yeniden düzenlenmesi ve ilan müessesesinin işleyişini yasal esaslara bağlayan bir teşkilatın yeni baştan kurulması söz konusudur. Bunlardan ilki yukarıda bahsedilen Basın İlan Kurumu’nun kurulması iken, diğeri de “Fikir İşçileri Kanunu” diye isimlendirilen 5953 sayılı kanunu değiştiren 212 sayılı “Basın Mesleğinde Çalışanlarla Çalıştıranlar Arasındaki İlişkileri Düzenleyen” kanunun çıkarılmasıdır (İnuğur, 1992: 374; Topuz, 2003: 228-229)¹⁶. Ahmet Yıldız, Meclis görüşmesinde yasanın gerekliliğini şu sözlerle ortaya koymuştur: “Basında çalışanlarla çalıştıranların münasebetlerini tanzim eden bir kanun tasarısı, vardır, bu tasarıyı görüşmek üzere huzuruza getirmiş bulunuyorum. Yaptığımız iş birliğinde Çalışma Bakanlığı mümessilleri, Adalet Bakanlığı mümessilleri, basın mensupları toplantıda bulundular. Böyle bir kanuna ihtiyaç” bulunduğunu söylediler. Esasen Fikir İşçilerine ait olan bu kanun 1953 yılında çıkarılmış. Ama, bâzı noksanları vardır” (MBK Genel Kurul Toplantısı, 2 Ocak 1961: 39)¹⁷.

14 İnuğur, patronların bu endişelerinden farklı olarak Basın İlan Kurumu’nun MBK’nin en başarılı müessesesi olduğunu yazmıştır (1992: 373-374).

15 Bu bilgiye karşın, Pollak ve Reverdin kağıt politikasına raporlarında şunları aktarmaktadır: “Gazeteler kağıdı devletin elindeki teşebbüsten daha yüksek bir fiyata temin etmek zorundadırlar. Bu fiyat bir çeşit vergi tayin etmektedir. Böylece çelişmeli bir durum ortaya çıkmaktadır. Bir yandan Devlet basından mali bir gelir sağlamakta diğer taraftan da resmi ilanlarla onlara bir nevi tahsisat bağlamaktadır. İlk bakışta bu pek mantıklı görünmemektedir” (2009: 187).

16 Özgentürk çalışmasında, dönemin Çalışma Bakanı olan Bülent Ecevit’in basın adına gazeteci refleksiyle iyi niyet gösterdiğini ve çok gayret sarf ettiğini belirtmiştir (2008: 31).

17 Yıldız bir sonraki gün gerçekleştirilen ikinci toplantıda, daha ayrıntılı bir biçimde kanun gerekçesini ve oluşturulma biçimini şu sözlerle izah eder: “Efendim evvelce de Yüksek Heyetinizle arz ettiğimiz veçhile bu kanun tasarısı da Çalışma, Adliye Bakanlıklarıyla Basın - Yayın Genel Müdürlüğü ve tarafsız profesörlerden Cahit Talaş ve basında çalışan ve çalıştıranların mümessillerinden müteşekkil bir seminerde hazırlanmıştır. Tasarı, basında çalışan ve çalıştıranlar, arasındaki münasebetleri en iyi şekilde tanzim edecektir. Yalnız Çalışma Bakanlığı bir İş Kanunu hazırlamaktadır. O kanun daha uzun zaman alacak ve aynı zamanda bizim mevzulunuz birçok husus da onun dışında kalacağı için bu kanun, memleketin ihtiyacını göz önüne alarak hazırlayıp huzuruza getirilmiştir. Çalışma Bakanlığı ayrıca bir İş Kanunu getirmek için çalışmasına rağmen biz basında çalışanlarla çalıştıranlar arasındaki münasebetleri tanzim eden bir kanunun hazırlanması lüzumuna kaniiz” (MBK Genel Kurul Toplantısı, 3 Ocak 1961: 35).

212 Sayılı Kanun ile gazetecilere sağlanan hakların en önemlileri şunlar idi : Kıdem hakkı, ölüm tazminatı, gazetelerin kapanması durumunda gazetecilere tazminat verilmesi, istifa eden gazeteciye kıdem tazminatı verilmesi, aylıkların peşin olarak ödenmesi, gece çalışanlara haftada iki gün izin hakkı tanınması, kar eden gazetelerin gazetecilerine her yıl bir maaş ikramiye vermeleri, iş anlaşmazlıklarının ticaret mahkemelerinde değil, iş mahkemelerine verilmesi, ödemelerin gecikmesinde her gün için % 5 faiz yükümlülüğü getirmesi (Topuz, 2003: 229)¹⁸. Uluslararası Basın Enstitüsü'nün (IPI) raporunda 212 Sayılı Kanun ile gazetecilerin maddi çıkarlarının Avrupalı meslektaşlarının dahi gıpta edeceği bir tarzda himaye edildiği belirtilmiştir (Pollak ve Reverdin Raporu, 2009: 189)¹⁹. Gerçekten de, bu haklar gazeteciler için o kadar rahatlatıcı idi ki, 212 Sayılı Kanun'un yürürlüğe girdiği 10 Ocak gününü "Çalışan Gazeteciler Bayramı" olarak kabul ettiler (Topuz, 2003: 229). Enver Behnan Şapolyo, 27 Mayıs'dan sonra mesleğe girmiş gazetecilerin "uyanık ve kültürlü genç" bireylerden oluşup sosyal haklarını savunmayı bildiklerinden bahseder (1969: 272) ki ileride yaşanacaklar da bunu doğrular niteliktedir.

Fikir İşçileri Kanunu coşku ile karşılarken, gazete patronları çıkarılan bu kanunlara karşı basın tarihinde daha evvel rastlanmamış bir "protesto"ya girişmişlerdir²⁰. Patronların 212 sayılı kanuna verdiği tepkiyi Koloğlu, *Yeni Sabah*'ın patronu üzerinden şu sözlerle ifade etmiştir: "27 Mayıs'ın basın çalışanlarına en büyük katkısı olan 212 Sayılı Kanun'un sağladığı güvenceler çerçevesinde emekçileriyle eşit sayılmayı içermeyen *Yeni Sabah* patronu gazetesini kapattı" (1992: 80). Oysa Şemsi Kuseyri Meclis konuşmasında, tasarının hem çalışanı, hem de işvereni tatmin eden yönleri bulunduğuna şu sözlerle işaret etmiştir: "Bizim şu müşterek çalışmamızla huzurunuzda getirdiğimiz tasarı çalışan gazetecinin haysiyetini de koruyacaktır. Kanunu kabul ederseniz çalışan gazeteci, patronların tazyikinden kurtulacak şu adam hakkında şu yazıyı yazacaksınız gibi belki de haysiyet kırıcı bir harekete mukavemet edecektir. Aynı zamanda patronları da kurtaracaksınız. Basın ahlâkına aykırı hareket edenleri, hiçbir suretle mukavele müddetini beklemeden, işten çıkarma imkânı verilecektir" (MBK Genel Kurul Toplantısı, 3 Ocak 1961: 37).

18 Şapolyo, dönemin gazetecilerinin ekonomik durumlarını şu sözlerle ortaya koyar: "...4 Ocak 1961 tarihinde 212 sayılı kanunla, "Fikir İşçileri Kanunu" çıkarıldı. Bu kanunla gazetecilik cazip bir meslek haline geldi. İstanbul'da bir gazeteye girenler 750 lira ile, Ankara'dakiler de 1250 lira ile alınıyordu. Bu asgari had idi. Diğer bölgelerde bu nisbet değişmekte idi. Gazete sahibi bir gazeteciye çıkarırsa, üç aylık maaş verecek şayet beş yılı doldurmuşsa her yıla bir maaş vermek mecburiyeti konuldu" (1969: 273-274).

19 Esin, 212 sayılı yasayı "basın işçilerinin yaşam koşullarını düzenleyerek onların fikir özgürlüğünü garanti eden ilk ciddi mevzuat" olarak nitelemiş ve işçiler tarafından büyük onay gören yasanın işverenleri memnun etmediğini Nadir Nadi, Falih Rıfkı Atay gibi gazete patronlarının cephe aldığı belirtilmiştir (2005 : 148).

20 IPI uzmanlarının kanun yürürlüğe girdikten sonra ortaya koyduğu raporunda, patronların 212 sayılı kanuna olan tepkilerinin kaynağı şu şekilde yer bulmuştur: "... öyle ki bir çok naşirin (yayıncı) 212 numaralı kanunun ekseri gazetelerin gerçek mali durumlarını nazari itibara almadığından şikayetçidirler. Bunlar özellikle işten çıkarma halinde gün başına ödemeleri gereken yüzde beş nispetindeki faizden şikayet etmektedirler. Görüştüğümüz bir şahsın ifadesince "Halen en fazla bir düzine gazete personeline kanuna uygun şekilde muntazam olarak maaş ödenebilmektedir. Büyük bir tiraja sahip olmayan fikir gazeteleri 212 numaralı kanunun sosyal ahkamından bilhassa zarar görmektedirler. Ufak taşra gazeteleri bu kanundan kolayca sıyrılmanın yolunu bulabilmektedir. Türk basınının şimdiki gelişim safhasında bizce gazeteciler arasındaki serbest rekabet kanuni yolda çalışanların maddi ve manevi güvenliği yararına tahdit edilebilir. Böylece 212 numaralı kanuna göre, özellikle işten çıkarma ve ölüm halindeki tazminat gibi pek realist olmayan ve esasen pratikte tatbik edilemeyen hükümlere mukabil naşirlerden asgari mükellefiyet istenebilir. Gazeteciler bizzat bu konuda bazı mübalağalar mevcut olduğunu kabul etmektedirler. Ancak bir çok gazetecinin mali durumlarının naşirlerinin iddia ettiğinden çok daha iyi olduğunu da ileri sürmektedirler" (Pollak ve Reverdin Raporu, 2009: 189).

Kanunun iki tarafın da çıkarını gözettiğine ilişkin bunca vurguya karşın, gazetelerin kapatılmasına kadar varan sürece nasıl gidilmiştir? “Dokuz” patronundan biri olan Bedii Faik, gelişmeleri şu şekilde anlatmaktadır:

Faik, MBK içinde bir basın kanunu çıkararak “Babıali’den geçeceğiz” yönünde bazı düşünceler olduğunu hatta Ahmet Yıldız’ın²¹ bir süredir “Öyle bir kanun getireceğiz ki, Babıali’deki patron hakimiyeti hemen son nefesini verecek”²² yollu bazı şeyler duyduklarını fakat buna inanmak istemediklerini, bunu paylaştıkları Komite üyelerinin de kendilerini “canım efendim gazete sahiplerine danışılmadan böyle bir kanun nasıl yapılır, yapılırsa nasıl kabul görür? yollu cevaplar aldıklarını ve buna karşın Ahmet Yıldız’ın bir şekilde tasarımı ağırlaştırma dahi yoluna gittiğini ifade etmiştir (2003: 62-63)²³.

Faik’in buraya kadar anlattıkları MBK içinden bir grubun “gazete patronlarını” saf dışı etme operasyonuna giriştiklerini, buna karşın patronlarında MBK üyelerinin kendilerine verdiği teminatlara inandıklarını, bir nevi aldatıldıklarını ifade etmiştir²⁴. Anlatımının devamında ise, kanunun maddelerine ilişkin yorumlamada bulunmuş ve burada “samimi” itiraflar da etmiştir:

“...Aslında biz böyle bir tasarının çalışanları teminata kavuşturan hiçbir maddesine karşı değildik. Ama kulağımıza mesela her gün için yüzde beş faizli ücret gecikme cezası gibi bir ölçüsüzlük ve bilançomuz on lira karla dahi kapansa, herkese ikişer maaş verme zorunluluğu gibi bir insafsızlık ve nihayet başka gazetelerde geçmiş upuzun hizmetlerin tazminatını son çalışan gazeteye yüklemek gibi bir Karakuş hükümcülüğü duyulunca telaşlanmadık desem elbet yalan olur” (2003: 63)²⁵.

21 Yıldız, Genel Kurul Toplantısı’nda kendisine yöneltilen patronlar neye itiraz ediyor yönündeki soruya “yuvarlak” olarak niteleyebileceğimiz şu cevabı vermiştir: “Arkadaşlar, işverenlerin nerelere itiraz ettiğini, maddelerin müzakeresi sırasında yeri geldikçe izah etmek daha isabetli olur. Zaten bunlar bir iki yerde itirazda bulunmuşlardır. Buna göre de icabeden değişiklik yapılmıştır. Açık söyleyelim, bir, % 25 talebediyorlar gazetede çalışanlar. Biz prensip itibarıyla bunu "koyamadık; memurlar için olduğu gibi birer maaş ikramiye ile iktifa ettik. Fakat, belki siz bu yetmez diyeceksiniz. Sonra bunların kendi kendilerine gazeteden ayrılmaları durumuna bir itirazda bulundular; bu takdirde kendilerine verilecek olan ikramiyenin tutarı ve mahiyeti üzerinde de itirazları oldu. Bunlar, eskiden hazırlanmış olan bir tasarı kabul edilecek sanarak bu itirazları yaptılar. Halbuki bu tasarı kabul edilmiş değildir. Babadan gazeteci olan Nadir Nâdi çok güzel bir yazı yazdı ve bizi de davet ettikleri bir toplantıda açıklama yapmak fırsatını bulduk, ilgili kupürleri de kestim, şimdi bu pek anlaşılabilir. Fakat hangi maddede neye, neden itiraz ettiler, ne istiyorlar bunları maddelere geçildiğinde, yeri geldiğinde orada daha iyi takibedeceğiz, hep beraber” (MBK Genel Kurul Toplantısı, 3 Ocak 1961: 37).

22 Üstün de benzer bir söylemi dile getirmekte fakat başka bir üyeyi işaret etmektedir: “...MBK Üyesi Muzaffer Özdağ gazetecilerin inanmadıkları fikirleri yazmak zorunda kaldığını ve Doğu’da bulunan toprak sahipleri gibi Babıali’de de ağalar bulunduğunu iddia ederek “27 Mayıs’ta basına olanca hürriyeti verdik. Yurdu demokrasiye götürürken Babıali’den geçeceğiz” dedi. “Babıali’den nasıl geçeceksiniz?” sorusuna Özdağ, “Fikir işçileriyle beraber geçeceğiz, arkadaşlar” cevabını vermesi gazete sahiplerinin kaygısını haklı çıkarıyordu (2009: 196).

23 Üstün’ün çalışmasında, MBK Sosyal İşler Komisyonu üyesi Sami Küçük vasıtasıyla İGS’ye “Kimseye fazla belli etmeden bunun (5953 sayılı yasa) üzerinde ne gibi tadilatlar istiyorsunuz, bir hazırlık yapın” dendiği” ifade edilmiştir (2009: 195-196). Faik’in endişeleri dikkate alındığında bu önemli bir bilgidir.

24 Üstün çalışmasında, MBK Genel Sekreteri Orhan Erkanlı ve bazı gazete patronları ve başyazarları ile görüşerek bir “centilmenlik” anlaşması yaptıklarını, buna göre gazete sahiplerinin üniversite ve diğer konularda daha ölçülü ve objektif olacaklarını, MBK’nın da basınla ilgili bütün yasa tasarılarının işveren ve fikir işçilerinin uzmanların komite üyelerinin de katılacağı bir seminerde gözden geçirilmesini sağlayacağını hatta 11 Kasım’da bir basın forumu düzenlendiğini fakat 14’ler olayının yaşanması ile bunların kesintiye uğradığını, 14’lerin tasfiyesinde Ahmet Yıldız’ın olmayışının hayal kırıklığı yaşattığını da ifade etmiştir (2009: 197).

25 Ahmet Yıldız patronların itiraz ettiği noktaya kanun tasarısı görüşmelerinde su sözlerle değinmiştir: “Burada yeni tasarıda bir yüzde alınmasından vazgeçilmiştir, İstanbul’da da gazete sahipleri böyle bir yüzde alınmasına rıza göstermediler. Sene sonundaki kazancın yüzde bir kısmına fikir işçileri ortak olmayı istemişlerdi. Gazete sahipleri buna taraftar olmadılar, İlerde kanun vâzı bunu yapsın dedi. Verilecek tutar olarak kâr sağlandığı takdirde yılda bir maaş ikramiye verilmesine razı olundu” (MBK Genel Kurul Toplantısı, 4 Ocak 1961: 45).

Faik'in buradaki sözleri yukarıdakilerle beraber ele alındığında aslında her ne kadar kandırılmanın verdiği bir protesto gibi gösterilmeye çalışılsa da işin "maliyet" hesabı açısından rahatsız ediciliğinin verdiği bir tepki olduğunu gösterir niteliktedir. Fakat yazar yine de anılarında ısrarla nihayetinde Cemal Gürsel'den dahi teminat almalarına karşılık, Kanun'un çıkarılmasına tepki olarak gazetelerini kapatma yoluna gittiklerini anlatmıştır (2003: 64).

Patronların bu diyalog arayışlarına karşın MBK, kanunu çıkarmaktan vazgeçmemiştir. Hatta 15 Aralık 1960'da Ankara'da Radyoevi'nde yapılan toplantıda, Fikir İşçileri Yasa Tasarısı ve Basın İlan Kurumu Yasa Tasarısı yeniden görüşülmüş, bunun üzerine bazı gazete sahipleri bir toplantı yapıp, bir mektup hazırlamışlar ve MBK üyelerine göndermişlerdir (Üstün, 2009: 197). Buna karşın, Ahmet Yıldız'ın iknası ile yasa tasarısı gündeme alınmış, hatta bu toplantıda patronların "ilanların kaldırılmasının gazetelerin kapanmasına yol açacağına ilişkin" mektup da okunmuştur (2009: 198)²⁶. Ahmet Yıldız, mektuba tepkisini şöyle dile getirmiştir: "Efendim, beş gazeteci resmi ilanlarla kalkınacak ve Türk basını bu gazetelerin tröstüne teslim edilecek; başka gazete çıkarılamayacak, çıksa da yaşayamayacak. Gazetelere resmi ilan verilirse, yaşayabilirler. Hepsine verilmeli ki, mevkuteler yaşayabilme imkanı bulsunlar" (MBK Genel Kurul Toplantısı, 4 Ocak 1961: 47). Mucip Ataklı'nın "Çalışanlarla çalıştıranlar karşılıklı olarak anlaşabiliyorlarsa bu yasaya ne lüzum var" sorusuna Ahmet Yıldız, şu sözlerle yanıt

26 Yollanan karar suretinin tam metni şu şekildedir: "Bugünlerde sendikalarımız temsilcilerini Ankara'ya davet eden Basın ve Yayın Umum Müdürü Sayın Ahmet Yıldız, gazetelerde, çalışanlara dair birtakım yeni hükümler taşıyan tasarı üzerinde görüşme açmıştır. 1. Basın fikir işçilerinin hukuku, bir kanunla zaten teminat altındadır. 2. Çalışanlarla çalıştıranlar arasındaki münasebetleri yeniden tanzim etmek yolunda Çalışma Bakanlığı'nın hazırlıklarda bulunduğu bilinmektedir. Eğer eski kanunda eksiklikler varsa yeni tasarılar bunları tamamlayabilir. 3. Sayın Ahmet Yıldız'ın dosyasındaki tasarıda, meselâ kendiliğinden istifa eden yazı kadrosu mensuplarına çalıştıkları yıllar nisbetinde tazminat verilmek gibi akıllı ve havalı alınması maddeler bulunduğu gibi, çalışanları sermaye sahipleri ile ortak kılmak gibi Türkiye'nin hiçbir endüstri kolunda tatbik olunmayan hükümler vardır. Bütün yazı kadrosunun istifa ederek tazminat almaları yüksek sürümlü eski bir gazeteyi dahi kapatmaya yeter. Şu noktalar üzerine bilhassa dikkati çekeriz: A) Çalışanlar müesseselerimizi serbest mukavele ile girerler ve diledikleri şartları koymakta serbesttirler. B) Böyle hükümler sosyalist ve liberal hiçbir hür memleket rejimlerinin kanunlarında olmadığı gibi, her biri fikir işçileri çalıştıran Türk endüstri kollarında da yoktur. C) Kaliteli fikir işçileri gazeteler arasında âdeta artırma ile aranmaktadır. Gazetelerde çalışan kaliteli fikir işçileri en yüksek Devlet maaşları üstünde aylık almaktadırlar. Mülkiyet hakları ve Anayasa prensipleri ile ilgili bu türlü hükümlerin, başka endüstri ve iş kollarında tatbik edilmek değil, tasavvur bile olunmadan, ilân azlığı, kâğıt ve malzeme pahalılığı yüzünden ciddi bir kriz karşısında bulunan basın hakkında uygulanması adaletsizliktir. 4. Türkiye'de çıkan yüzlerce gündelik gazete arasında, eğer resmi ilânlar kaldırılacak olursa, yüzde doksan yedisinin kapanıp ancak yüzde üçünün yaşayabileceği bir gerçektir. Yılbaşı bilançoları bu hususta tam bir fikir verebilir. Yüzde doksan yedisi sübvansiyonsuz yaşayamaz halde bulunan bir iş kolunun, hele bu kol fikir çalışmaları ile ilgili ise, yeni mükellefiyetler altına alınması değil, mevcut mükellefiyetlerin de hafifletilmesi lâzımgelir. Bir şey yapılacaktır, bu, memlekette on bin sürümlü fikir mücadelesi gazetelerin yaşamalarını sağlayacak tedbirler almaktır. Bu defa Zürih'te toplanan Milletlerarası Basın Enstitüsü İcra Komitesi'nden tahkik ettiğimiz üzere batı demokrasilerinden hiçbirinde gazete kâğıdından vergi ve resim alınmaz. Üstelik sübvansiyon verildiği de vardır. Bizde ise hem gümrük ve resimler alınmakta, hem de gümrük ve resimlerden başka kilo başına elli, altmış kuruş İzmir Kâğıt Fabrikası hissesi yüklenilmektedir. 5. Mülkiyet haklarını ve Anayasa prensiplerini ilgilendiren bu türlü tasarılar ya önce üniversitelere yollanarak hukukçulara tetkik ettirmek, yahut ihtisas komisyonları bulunan Kurucu Meclis'e veya gelecek Millet Meclisi'ne bırakılmak doğru olur. Hiçbir mesuliyet hissi taşımayan bazı kimselerin, bir hukuk meclisine kabul ettiremeyeceklerinden emin oldukları Anayasa ve mülkiyet haklarına aykırı kararları Millî Birlik Komitesi'nden, geçirmek gayretinde bulunmaları Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü'nden yardım görmemelidir". Cumhuriyet, Vatan, Hürriyet, Milliyet, Dünya gazetelerini temsil eden Gündelik Siyasi Gazeteler Sendikası Reisi Falih Rıfkı ATAY Akşam, Birlik, Ege Ekspres, Ekonomi, Gece Postası, Hâkimiyet, Havadis, Hergün, Jamanak, Journal D'orient, Öncü, Sabah Postası, Son Havadis, Son Posta, Son Saat, Şehir, Tercüman, Ticaret - İzmir, Ticaret Postası, Türkiye Spor, Ulus, Yeni Asır, Yenigün, Yeni İstanbul gazetelerini temsil eden Türkiye Gazete Sahipleri Sendikası Reisi Malik YOLAÇ (MBK Genel Kurul Toplantısı, 4 Ocak 1961: 46-47).

vermiştir: “Bu yasa (5953) bundan sekiz sene evvel çıkmış, hükümleri eskimiş. Biz bugünün icaplarına uydurmak için düzeltmeler yapıyoruz. Memleketimizde kolektif iş akdi mevcut olmadığı içindir ki, çalışanlarla çalıştıranlar arasındaki münasebetleri tanzim eden bu yasa ele alınmıştır” (MBK Genel Kurul Toplantısı, 4 Ocak 1961: 48; Üstün, 2009: 198). Ayır ayrı maddeler üzerinde konuşulmasının ardından oylamaya geçilmiş ve kanun kabul edilmiştir (4 Ocak 1961: 53).

Yasanın çıkması üzerine, *Yeni Sabah*, *Cumhuriyet*, *Hürriyet*, *Tercüman*, *Vatan*, *Yeni İstanbul* ve *Dünya* 10 Ocak 1961 günü yayınladıkları bir bildiri ile gazetelerini üç gün çıkarmayacaklarını duyurmuşlardır (İnuğur, 1992: 374; Topuz, 2003: 231). Ahmet Yıldız, 11 Ocak 1961 günü yaptığı basın açıklamasında, “Bırakın üç gün değil, diledikleri kadar çıkarmasınlar” sözleriyle gazete patronlarına “rest çekmiş” ve şöyle devam etmiştir: “Biz çıkardığımız kanunların hak ve hukuk prensiplerine tamamen uyduğuna kani bulunmaktayız. Yıllardan beri hukuka müdafii olduklarını iddia eden bazı yazarlar ufak bir menfaat peşinde hak ve hukuktan ne derece ayrılabildiklerinin göstermiş bulunuyorlar” (Üstün, 2009: 200).

Yaşanan gelişmeler fikir işçileri arasında heyecan uyandırmış, ardından da Gazeteciler Cemiyeti’nde bir araya gelip bir gösteri yapmaya karar vermişler (Şapolyo, 1969: 272-273) ve 10 Ocak 1961 tarihinde bir yürüyüş düzenlemişlerdir²⁷. Gazetecilerin taşıdıkları pankartlar oldukça manidardır: “Menderes’e boyun eğenler, Hürriyet’e baş kaldırıyorlar”, “Biz çalışan gazeteciler, patronlarla değil, Milli Birlik Komitesi’yle beraberiz”(İnuğur, 1992: 374-375)²⁸. Yürüyüşe, İstanbul Gazeteciler Cemiyeti’nin giriştiği bu mücadeleye bu defa Ankara Gazeteciler Cemiyeti ve Sendikası, Bursa, Eskişehir, İzmir Cemiyetleri ve sendikalarıyla, Türk Edebiyatçılar Birliği katılarak destek vermişlerdir (Şapolyo, 1969: 273). Ayrıca fikir işçileri üç gün süre boyunca “Basın” adlı bir de bir gazete çıkarmışlardır (İnuğur, 1992: 375). Her gazetecinin kendi olanakları ölçüsünde bu gazetenin çıkmasına katkıda bulunduğunu belirten Topuz, 11, 12 ve 13 Ocak tarihlerinde yayımlanan gazetenin bir bayrak gibi olduğunu belirtmiştir (2003: 231)²⁹.

Bedii Faik anılarında hem yürüyüşün düzenlenmesi, hem de sonuçlanması süreci ile ilgili önemli bilgiler paylaşmaktadır. Boykot sonrası Ahmet Yıldız’ın sıkıntılı saatler geçirdiğini söyleyen Faik, Yıldız’ın kendisini aradığını ama kendisinin onun yüz yüze görüşme isteklerini geri çevirdiğini, bunun üzerine Komite mensuplarının General Güventürk’ü de “tahrik ederek”, çalışanlara bir gazete çıkarma gayretine düştüklerini ardından da komite desteği ve Yıldız’ın teşvikiyle bir yürüyüş tertip ettiklerini anlatmış ve kendisine en çok dokunanın ise, bir *Dünya* çalışanının “Size lop, bize cop” yazan bir pankart taşıması olduğunu ifade etmiştir. Vali Tulga’nın Gürsel’in direktifi ile kendilerini

27 Şapolyo da yürüyüşü sözlerle değerlendirmiştir: “... Yüz senelik Türk basın hayatında patronlara karşı ilk defa boykot yapmışlar, fikir işçileri ilk defa olmak üzere sessiz bir yürüyüş yapmışlardı. Gazete sahiplerinin bir tüccar olmayıp, kamu hizmeti gördükleri fikir işçilerinin de bu davada büyük hizmetleri olduğunu umumi efkara bildirmiş oldular. Çünkü gazeteci; ne patrona, ne şahsına çalışan bir sınıf değil, amme hizmeti gören aydın bir sınıf işçileri olduklarını ispat ettiler”(1969: 273).

28 DP’nin basın üzerinde kurduğu baskı sistemine yönelik “protesto”ya gitmeyen ya da ortak hareket etmeyen gazete patronlarının sınıfsal çıkarlarına ters düşen durumlar karşısındaki net tavırları gazetecilik mesleğini anlamada önemli bir noktaya işaret etmektedir.

29 Fikir işçilerinin bu protestosu gerek Londra ve Amerikan Radyosu tarafından gerekse de Ankara ve İstanbul Radyoları tarafından iyi karşılanmıştır (Şapolyo, 1969: 273).

vilayete davet ettiğini, o pankartlar orada oldukça gelmeyeceğini söylediğini bunun üzerine pankartların kaldırıldığını ve arkadaşları ile oraya gittiklerini de sözlerine eklemiştir (2003: 65- 67)³⁰. Üstün de patronların boykot bitiminde *Milliyet* dışındaki sekiz gazetede ikinci bir açıklama yayımlandığını ve kendilerine ilişkin iddiaların asılsızlığına işaret ettiklerini, aynı gün yayınladıkları ortak açıklamanın yanı sıra son üç günde aleyhlerine oluşan havayı dağıtmaya çalıştıklarını ifade etmiştir (2009: 202).

Dönem içerisinde fikir işçilerinin çalışma ve yaşama koşullarını iyileştirici adımlar atılmaya devam edilmiştir. Gazeteciler aralarında yapı kooperatifi kurmuşlar ve İstanbul'da Mecidiyeköy civarında bir gazeteciler mahallesi kurarak, bir çok meskene sahip olmuşlardır. Ayrıca Ankara gazetecileri de Çankaya'da bir mahalle kurmuşlardır (Şapolyo, 1969: 274).

Diğer dönemlere nazaran basın- iktidar ilişkilerinin nispeten daha sağlıklı bir anlayış üzerine kurulu olduğunu istatistikler de göstermektedir. Buna göre, 1950-1960 arasında yıllık ortalaması 60'ı bulan basın davaları, 1961-1974 arasında 34'e düşmüştür (Koloğlu, 1992: 78).

Rakamsal olarak yukarıda ifade ettiğimiz basın davalarının gerekçelerine bakıldığında ise, şunlar karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemde, Aziz Nesin ile İhsan Ada'nın ilk tutuklanan gazeteciler olduklarını görmekteyiz. Topuz'un anlatımına göre, ilerici olarak tanınan bir çok yazarın *Tanın'de* toplanması çeşitli jurnallere konu olmuştu, Aziz Nesin'in yazılarında da "solculuk" araştırmaları başlamış ve sonunda 18 Mayıs 1961 Perşembe akşamı Birinci Şube'nin iki memuru gazeteye gelerek İhsan Ada ile Aziz Nesin'in nezaret altına alındıklarını bildirmişler, 3 Temmuz 1961 günü ise İhsan Ada ile Aziz Nesin yazılarında hiçbir suç unsuru görülmediği için askeri sorgu yargıçlığının kararıyla "tahliye" edilmişlerdir Bu durum Topuz tarafından "gazetecilere karşı alınan ilk önlem ve kötü bir başlangıç olarak" nitelenmiştir (2003: 232-233). Bir başka örnekte ise, siyasi tarihimize "14'ler olayı" olarak geçmiş bulunan MBK'nin on dört üyesi, Komite'den uzaklaştırılarak yurt dışı görevlere gönderilmesi ve sonradan bu kişilerin demokrasiye hızla geçilmesine karşı çıkan "Radikaller" olduğu açıklanması sürecinde, 13 Aralık tarihinde *Öncü ve Yeni Gün* Ankara'da dağıtılan hükümet aleyhtarı broşürlere ilişkin haber yayınladıkları için üçer gün süreyle kapatılmışlardır. Yine 12 Ocak'ta *Dünya ve Türkiye* dergisinde yer alan "DP lehindeki bir yazısından dolayı Prof. Ali Fuat Başgil tutuklanmış, dergisi de kapatılmıştır (Kabacalı, 1994: 283). Davaların da ortaya koyduğu üzere iktidar yönetsel olarak işini zorlaştıran durumlarda, basını "ceza"landırma yoluna gitmekten geri durmamaktadır.

Kapatılmaların dışında "sansür" edilen haber ve yayınlar da söz konusu olmuştur. Örneğin; Yassıada kararının açıklanacağı günlerde, gazete ve dergilere birer sansür yazısı gönderilmiştir. İstanbul'daki yayınlara gönderilen yazı şu şekildedir: "...Yassıada kararlarını müteakip Milli Birlik Komitesi İrtibat Bürosu'ndan başka hiçbir makamdan bu konuda bilgi alınmayacak ve Milli Birlik Komitesi İrtibat Bürosu'ndan verilecek

30 Faik yazısının sonuna şunu da eklemiştir: Bir yıl sonra Gazeteciler Sendikası'nın çıkardığı ilk bültenin kapağında üç gazete sahibinin resimleri vardır: Ercüment Karacan, Doğan Nadi ve benim. Altındaki yazıda da şu güzel hak bilirlilik : "Davamıza destek olan genç patronlar" (2003: 65- 68)".

haberlerden başka bu mevzuda hiçbir neşriyat yapılmayacak ve İrtibat Bürosu tebliğleri haricindeki haberlerin neşrine müsaade edilmeyecektir. Bilgi edinilmesini ve buna göre hareket edilmesini ehemmiyetle rica ederim. 6/9/1961. Refik Tulga Korgeneral İstanbul Valisi” (Kabacalı, 1994: 284). Gazetelere ilişkin sansürün basının sevinç sarhoşluğu içinde olduğu daha ilk günlerde dahi varlığını hissettirdiği şu sözlerle aktarılmıştır: “... 27 Mayıs 1960 ... Yurtta ilk askeri darbe ...Önce güle oynaya karşılanır tabii. Çifte sevinç vardır. DP iktidarından kurtuluş sokaklara yansıkça basın da bunu manşetlere yansıtır, bu arada DP sansüründen kurtulmuştur. Ancak çok geçmez. Yassıada kaynaklı askeri yasaklar, sansürler çıkagelir” (Özgentürk, 2008: 30). Halit Kıvanç da o dönem ilişkin anılarını anlatırken haberlerin yayınlanmasına dair yaşanan güçlükleri şu sözlerle ifade etmiştir: “Ben Gaziantep olaylarının içindeyim. Adliye yanmış. Oradayım ama gazeteme veremiyorum o haberi doğru dürüst istediğimiz gibi daha doğrusu ben versem de kullanamıyorlar. “Şunlara neşir yasağı konmuştur” deniyor. Yani çok çok zor bir zamandı” (Özgentürk, 2008 : 31).

Basınla iktidarın arasını gerginleştiren Yassıada kaynaklı en ilginç konu ise, “resim ticareti meselesi” olmuştur. Yassıada mahkemelerine Ordu Film Merkezi elemanlarının dışında hiçbir gazete fotoğrafçısının alınmaması ve böylelikle mahkemeye ait fotoğrafların gazetelere satılması üstelik de bunun artırma yoluyla olmasına ilişkin bu durumu, Faik anılarında yaşananları anlattıktan sonra kendisinin bu duruma karşı koyuşunu ve çözüme ulaştırmasını da şu sözlerle anlatır: “... Ben artırmaya katılmamakla kalmadım, aynı sabah yapılanın iğrenç bir ticaret ve bir ihtilalin dahi malı olamayacak kadar çirkin ve ters bir hareket olduğunu yazdım! Hiçbir şekilde resim satın alamayacağımızı ve mahkemeyi resimle nakledişimizi hergün bir ordu ayıbı olarak göstermeyi tercih ettiğimizi de eklemeyi unutmadım... Bu resim satışı tam bir ayıp ve fiyasko olarak ihtilalin zimmetine hemen geçmiş ve çok şükür çabucak fark edilerek de derhal kaldırılmıştır” (2003: 28-29).

Gazete yayınlarının “dikkatli” olmasına işaret eden bazı bildirimler de söz konusudur. Kabacalı’nın anlatımına göre; dönemin daha başında gazetelerde ve haftalık dergilerde yolsuzluk söylentileri ve dedikoduları ortaya atılmaya başlanmış ve bazı partililerin bu ortamdaki yararlanmaya çalışmaları üzerine MBK bir bildiri yayınlamıştır. 32 numaralı bildiri de; “Milli inkılap hiçbir şahsın, hiçbir zümrenin lehine yapılmış bir hareket değildir. Muhterem halkımızın, köylü ve işçilerimizin demokrasiye kavuşması hak ve hürriyetinin teminatı iktisadi kalkınması ana prensibimizdir” deniliyordu (1994: 280). Bildirinin dışında, dedikodu ve yolsuzluk söylentilerini bastırmak için vali ve emniyet müdürlerinin de bizatihi devreye girerek gazetecilere baskı uyguladıkları da ifade edilmektedir. Örneğin Faik anılarında konuya ilişkin şunları belirtmiştir: “... İstanbul’un imarı meselesindeki yolsuzlukları yazmamıza engel olmak için yaptıklarını unutmamıza imkan olmadığı gibi vali ve emniyet müdürlerini sık sık bir tehdit silahı gibi üzerimize çevirmesine de defaatle şahit olmuştuk” (2003: 20, 27).

Bu tarz konular dönem içerisinde sıkça dile getirilecek fakat konuya ilişkin daha keskin tavırlar koalisyonlar döneminde gelecekti³¹. CHP, Adalet Partisi, Yeni Türkiye Partisi, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi” liderleri toplanarak, “Anayasa nizamı, Milli

31 Birinci Koalisyon (10 Kasım 1961- 30 Mayıs 1962) CHP ile Ahmad’ın deyişiyle “gönülsüz AP” arasında kurulan bir ortaklıktır(1995: 192). Bahsedilen kanun bu koalisyon döneminde çıkmıştır.

Güvenlik, Huzuru Bozan Bazı Fiiller Hakkında Kanun” hazırlamışlardır (Şapolyo, 1969: 274). Bu kanun, 5 Mart 1962 de kabul edilen ve 7 Mart 1962’de yayınlanmak suretiyle yürürlüğe konmuş olan 38 Sayılı Tedbirler Kanunu’dur. Kanunun, “Milli Birlik rejiminin heyecanlı döneminden sonra basın özgürlüğünü kısıtlamak amacıyla çıkartılan ilk kanun” olduğunu belirtmiştir (Topuz, 2003: 236). 27 Mayıs Hareketini korumak için çıkarıldığı belirtilen kanunun³², “27 Mayıs Devrimini söz, fikir, yazı, haber, havadis, resim, karikatür ve başka araçlarla yersiz ve haksız ve gayrimeşru göstermeye çalışanları” suçlayıcı hükümleri söz konusudur³³. 38 Sayılı Tedbirler Kanunu, basın kuruluşlarının büyük tepkilerine neden olmuş, İstanbul ve Ankara gazeteciler sendikaları bildiriler yayınlamak, reaksiyonlarını duyurmaya çalışmışlardır. Ancak bütün çabalar ve sendikalarca yayınlanan bildiriler fayda vermemiş, Tedbirler Kanunu kabul edilmiştir (İnuğur, 1992: 378). Kanun, yürürlüğe girdikten sonra, 15 gazete, 2 dergi ve 8 gazeteci hakkında dava açılmıştır (Şapolyo, 1969: 274-275). Örneğin karikatürist Ferruh Doğan’ın *Dünya*’da yayınlanan “Açık Rejim” yazılı bir karikatürü nedeniyle bu kanunun ilk uygulaması yapılmışsa da uzun süren soruşturma ve yargılamadan sonra beraatla sonuçlanmıştır. Tedbirler Kanunu çeşitli yayınlar sebebiyle uygulanmış olmakla beraber, hiçbir konuda beklenen sonuçlar sağlayamamış ve bu yasanın varlığına rağmen bazı çevreler tarafından 27 Mayıs 1960 devrimine saldırılar ve eleştiriler devam etmiş ve bu arada DP iktidarını öven ve o dönemde yapılan icraatı savunan yazılar gazete sayfalarına yansımaya devam etmiştir (İnuğur, 1992: 379 ;Topuz, 2003: 236).

Sonuç ve Değerlendirme

Askerin yönetime müdahale etmesi demokrasinin kesintiye uğraması ile bir tutulur. Her ne kadar yaşanan olumsuzluklar bir müdahalenin gerektiği düşüncesini doğursa dahi, askeri yönetim dönemi demokrasiler ve özgürlükler adına endişe ile izlenen süreçlerdir. 27 Mayıs da böyle bir dönemi işaretler. Eski iktidarın özellikle de son zamanlarında yürüttüğü rejimin “otoriter” ve “baskıcı” bir karaktere bürünmesi bir müdahaleyi haklı kılmaz keza bunun bir darbe ile somutlaşması bu defa da bu sürecin anlaşılır, kabul edilebilir ve meşru sayılabilir hale gelmesi çabalarını başlatmıştır. 27 Mayıs askeri müdahalesini gerçekleştirenlerin de mücadelesi bu andan itibaren başlamıştır. Ülkenin yönetimini ele geçirmenin meşruiyet kazanmak için yeterli olmadığı ortadadır. Bunun için acilen bazı iyi niyetli girişimleri ortaya sermek, ülkenin geçirdiği demokrasi travmasının izlerini tamir edip, yönetimi olması gereken ellere yani siyasi

32 Kanunun çıkartılmasının “belli” nedeninin ise, “27 Mayıs Devrimi sırasında yurtdışında olan Harp Okulu Komutanı Talat Aydemir ve arkadaşlarının bir süre sonra yeni bir darbe hazırlıklarına girişmeleri olduğu” belirtilmiştir (Topuz, 2003: 236). Özgentürk basının bu konu sonrasında ikiye bölündüğünü şu sözlerle ifade etmiştir: “...Bu arada 27 Mayıs’la yetinmeyip bir kez daha darbe yapmak isteyen Albay Talat Aydemir ve arkadaşlarının girişimleri ve sonrasındaki idamlarında basın ikiye bölünür. Ve her şeye her duruma karşın gelip geçen polemikler, acımasızca sürdürülen köşe kavgaları...” (2008: 32).

33 Bu kanunun basınla ilgili maddeleri şunlardır: 2. maddesi: Türkiye Cumhuriyeti’nin Anayasa ile tescil edilmiş temel vasfı olan İnsan hak ve hürriyetlerine dayanan çok partili demokratik nizamı söz, yazı, haber, havadis, resim, karikatür veya sair vasıta ve suretlerle zedelemeye veya tehlikeye düşürmeye matuf olarak kötüleyenler veya bu nizamın Türkiye’de yürütülemeyeceği yolunda propaganda yapanlar hakkında fiilleri daha ağır bir cezayı gerektirmediği takdirde birinci maddede yazılı cezalar uygulanır. 5. madde: Bu kanunla yazılı fiiller basın yolu ile işlendiği takdirde suç konusunu ihtiva eden mevkuteler ve sair basılmış eserler Sulh Hakimi kararıyla toplatılabilir (Şapolyo, 1969: 274).

kimliklere teslim etmek gerekmektedir. Böyle bir emeli olanların da basını göz ardı etmesi mümkün değildir. MBK'nin de koalisyonlar dönemine kadar geçen sürede basının önemini anladığını ve hem kendi yönetsel işleyişini kolaylaştırma, hem de geçmişte düşülen hatalara düşmeme adına basına önem verdiğini görmekteyiz. Dönem içerisinde gerek anayasal güvence altına alma, gerekse de mevcutları tadil etme ya da yenilerini çıkarma adına hukuksal düzenlemelere gittiği, bunların da ötesinde bazı kurumlar inşa ederek gazeteciliğin bir meslek olarak gelişmesi ve gazetecilerin gerekli sosyal hak ve özgürlüklere kavuşmasını sağlayıcı adımlar attığı görülmektedir. Bu böylesi “olağanüstü” dönemler için tatmin edici bir politik anlayış olarak görülebilir. Bunun dışında döneme ayrıntılı bakıldığında bu tablonun elbette zaman zaman bozulduğu da görülmektedir. Özellikle dönemin hassas konu başlıkları üzerinden giden tartışmalarda, basının kendi çizgisinden ayrıldığı yahut iş yapma biçimlerini zorladığı durumlarda iktidarın basını kontrol etmek için çeşitli metotlara başvurduğu görülmektedir. Fakat diğer dönemlere kıyasla bu yaptırım ya da cezaların uzun zamana yayılıp ve ağır şartlara sürükleyip basının elini kolunu kırıp, yazamaz çalışamaz hale getirme biçiminde olmadığı da muhakkaktır. Bu nedenle geçen süre içinde yönetimin hassas bu dengeyi iyi yürüttüğü ve gazetecileri basın tarihinde görülmemiş hak ve özgürlüklere kavuşturma yönünde gazete sahiplerini dahi karşısına almak suretiyle gayret sergilediğini söylemek mümkündür.

Kaynaklar

Ahmad, Feroz (1995), *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, (Çev: Yavuz Alogan), Sarmal Yayınevi, İstanbul.

Akşin, Sina (1998), *Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi. 1789-1980*, Üçüncü Baskı, İmaj Yayıncılık, Ankara.

Burçak, Rıfkı Salim (1997), *İdamların İç Yüzü (Adnan Menderes- Fatma Rüştü Zorlu-Hasan Polatkan)*, Demokratlar Kulübü Yayınları, Ankara.

Emre Kaya, A. Elif (2010), “Demokrat Parti Döneminde Basın İktidar İlişkileri”, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, sayı 39, ss. 93-118.

Esin, Numan (2005), *Devrim ve Demokrasi. Bir 27 Mayısçının Anıları*, 2. Baskı, Doğan Kitap, İstanbul.

Faik, Bedii (2003), *Matbuat Basın derken.... Medya*, 4. Cilt, Doğan Kitap, İstanbul.

İnuğur, M. Nuri (1992), *Türk Basın Tarihi (1919-1989)*, Gazeteciler Cemiyeti, İstanbul.

Kabacalı, Alpay (1994), *Türk Basınında Demokrasi*, Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi, Ankara.

Koloğlu, Orhan (1992), *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Basın*, Birinci Basım, İletişim Yayınları, İstanbul, 1992.

Özgentürk, Nebil (2008), *Cumhuriyetten Günümüze Basının Kısa Tarihi*, (Ed: Melda Davran/Alı Sekmeç), Alfa Yayınları, İstanbul.

“Pollak O. ve Reverdin O. Raporu” (2009), *Türkiye’de Kitle İletişimi. Dün- Bugün-Yarın*(Der: Korkmaz Alemdar), Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, Ankara, ss.185-193.

Şapolyo, Enver Behnan (1969) ,*Türk Gazetecilik Tarihi ve Her Yönü İle Basın*, Güven Matbaası, Ankara.

Topuz, Hıfzı(2003), *II. Mahmut’tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*, 2. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2003.

T.C. MBK Genel Kurul Toplantısı, 18. Birleşim, Cilt: 2, 6 Ekim 1960.

T.C. MBK Genel Kurul Toplantısı, 42. Birleşim, Cilt: 3, 29 Kasım 1960.

T.C. MBK Genel Kurul Toplantısı, 68. Birleşim, Cilt: 5, 2 Ocak 1961.

T.C. MBK Genel Kurul Toplantısı, 69. Birleşim, Oturum: 3, Cilt: 5, 3 Ocak 1961.

T.C. MBK Genel Kurul Toplantısı, 70. Birleşim, Cilt: 5, Oturum: 4, 4 Ocak 1961.

Üstün, Hasan (2009), “Bab-ı Ali’de Dokuz Patron Olayı”,*Türkiye’de Kitle İletişimi. Dün- Bugün –Yarın*(Der: Korkmaz Alemdar), Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, Ankara, ss. 194- 205.